

І.Л. СІТАК, Н.В. ШИРЯЄВА, О.І. ЧАЙКОВА
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті здійснено огляд основних наслідків повномасштабного воєнного вторгнення та вплив на основні результати української промисловості у короткостроковій і довгостроковій перспективах. Встановлено, що найкраще зберігають та/або відновлюють виробництво галузі, які забезпечують базові потреби населення (виробляють їжу, одяг чи взуття). Доведено, що повномасштабна воєнна агресія підкреслила слабкі місця української економіки. Встановлено, що перші кілька місяців повномасштабного вторгнення в Україну супроводжувалися паливною кризою, що поставило перед керівництвом держави та бізнесом задачу налагоджування паливної логістики з нуля. Ця обставина також зменшила темпи відновлення економіки країни. На основі обробки статистичних даних, доведено що військові дії призвели до падіння ВВП України на 32% у 2022 році, спричинило девальвацію гривні та викликало зниження промислового виробництва та споживчих настроїв. Погіршенню ситуації в економіці також сприяв дефіцитом електроенергії. Національний оператор електропередачі був змушений застосувати обмеження споживання електроенергії в країні. Після кожного чергового удару ситуація погіршувалася, а після ракетних ударів у листопаді було коротке, але повне затемнення. Саме перебої з електроенергією погіршили ділові настрої та призвели до переглядів макроекономічних прогнозів. Встановлено, що у низці галузей (виробництві будматеріалів, металургії та металообробці, хімічній промисловості та машинобудуванні) фіксується критичне падіння виробництва. Навіть у деревообробній галузі, яка переважно сконцентрована на заході та півночі країни, лише 35% підприємств працюють майже на повну потужність. Дані підтверджують, що цілі галузі швидко стали заручниками війни, зважаючи на порушення ланцюгів постачання, блокаду морських шляхів експорту та зменшення попиту. Доведено, щоб успішно відновити економіку країни, відновити експортні можливості та витримувати конкуренцію на світових ринках, вистояти в боротьбі за ринки збуту своєї продукції Україні необхідно: підвищити ефективність економіки, яка базується на розвитку ринкових відносин; всебічно збільшувати експортну спрямованість зовнішньоекономічної діяльності; забезпечувати перехід до розрахунків з зарубіжними партнерами у вільноконвертованій валюті; удосконалити концепцію розвитку експортно-імпорتنних операцій.

Ключові слова: економіка; експорт; імпорт; промисловість; електроенергія; логістика; інфраструктура; збитки; відновлення економіки; ВВП

I.L. SITAK, N.V. SHYRIAIEVA, O.I. CHAIKOVA
CURRENT STATE AND WAYS OF RECOVERY OF UKRAINE'S ECONOMY

The article reviews the main consequences of a full-scale military invasion and the impact on the main results of Ukrainian industry in the short and long term. It has been established that the industries that provide the basic needs of the population (produce food, clothing, or shoes) are best preserved and/or restored. It has been proven that the full-scale military aggression emphasized the weak points of the Ukrainian economy. It was established that the first few months of the full-scale invasion of Ukraine were accompanied by a fuel crisis, which set the government and business leaders the task of setting up fuel logistics from scratch. This circumstance also reduced the pace of recovery of the country's economy. Based on the processing of statistical data, it is proven that military actions led to a 32% drop in Ukraine's GDP in 2022, caused the devaluation of the hryvnia, and caused a decline in industrial production and consumer sentiment. The deterioration of the situation in the economy was also contributed by the shortage of electricity. The national electricity transmission operator was forced to apply restrictions on electricity consumption in the country. After each successive strike, the situation worsened, and after the missile strikes in November, there was a short but total blackout. It was the power outages that worsened business sentiment and led to revisions in macroeconomic forecasts. It was established that in several industries (production of building materials, metallurgy and metalworking, chemical industry and mechanical engineering) a critical drop in production is recorded. Even in the woodworking industry, which is mainly concentrated in the west and north of the country, only 35% of enterprises are operating at almost full capacity. The data confirm that entire industries have quickly become hostages of war, with supply chains disrupted, seaborne export routes blocked, and demand reduced. It has been proven that to successfully restore the country's economy, restore export opportunities and withstand competition on world markets, to stand up in the struggle for sales markets for its products, Ukraine needs to: increase the efficiency of the economy, which is based on the development of market relations; comprehensively increase the export orientation of foreign economic activity; ensure the transition to settlements with foreign partners in freely convertible currency; to improve the concept of development of export-import operations.

Keywords: economy; export; import; industry; electricity; logistics; infrastructure; losses; economic recovery; GDP

Вступ. Зважаючи на повномасштабне воєнне вторгнення, всі галузі української промисловості зазнають різних втрат, однак у короткостроковій і довгостроковій перспективах оптимізм об'єднує промисловість. Найкраще зберігають та/або відновлюють виробництво галузі, які забезпечують базові потреби населення (виробляють їжу, одяг чи взуття).

Повномасштабна воєнна агресія Росії проти України підкреслила слабкі місця української економіки. Впродовж останніх років українська переробка або зменшувала виробництво промислової продукції, або ж демонструвала зростання «в межах статистичної похибки». В результаті через війну очікується падіння промисловості на 42,6% при зменшенні ВВП на 31% (за оцінками експертів Інституту економічних досліджень та політичних

консультацій) [1]. При цьому стійкість промисловості відрізняється для різних галузей, що відображається в результатах опитувань.

Перш за все зберігають і/або відновлюють виробництво галузі, які забезпечують базові потреби населення — виробляють їжу, одяг чи взуття. Втім, харчова промисловість — одна з небагатьох галузей, де станом на липень 2022 року більш як половина опитаних або тримають виробництво майже на довоєнному рівні, або повністю зберегли обсяги роботи та навіть перевищують довоєнні (відповідно, 34 і 24%). У легкій же промисловості лише 7% підприємств працюють на 100% і більше. В інших галузях подібні результати набагато скромніші через гіршу можливість впоратися з новими викликами або особливості виробництва [1].

Перші кілька місяців повномасштабного вторгнення в Україну супроводжувалися паливною кризою. Агресори знищили Кременчуцький нафтопереробний завод (найбільший діючий нафтопереробний завод) та низку нафтових терміналів. Також припинилося постачання нафтопродуктів з Росії та Білорусі, які були основними постачальниками. Так, Україні довелося налагоджувати паливну логістику практично з нуля. Ця обставина також накладає сві відбиток на відновленні економіки.

Дані обставини визначають необхідність визначення стану економіки країни та пошуку можливих шляхів її відновлення в аспекті умов, ресурсів та факторів, обмежень та можливостей. Застосування широко відомих у зарубіжній практиці підходів до відновлення економіки виявилось неможливим та потребує їх адаптації до умов військового стану.

Аналіз стану питання. Минулий 2022 рік став найгіршим в історії Незалежної України та відкинув економіку країни на роки назад. Ракетні атаки, що зруйнували десятки тисяч житлових і комерційних будівель, міграція мільйонів людей, вільові відключення світла та проблеми з експортом спричинили падіння ВВП на 32% цього року. І це краще, ніж прогнозував уряд, який очікував обвал ВВП на цілих 50%. Для порівняння, фінансова криза призвела до падіння на 15% у 2009 році, на початку року війни з Росією до падіння на 6,6% у 2014 році та на 9,8% у 2015 році [1].

Війна спричинила масову смерть і руйнування, вигнала мільйони українців, порушила сільське господарство, обмежила доступ до чорноморських портів, які є життєво важливими для експорту зерна та металів, і призвела до збільшення витрат на оборону.

Бізнес досить швидко відновився після першого шоку і почав відновлювати роботу. Частка підприємств, які мають повністю або частково відновлена робота поступово наростала, досягнувши піку в серпні-вересні.

За перші місяці повномасштабного вторгнення чорна металургія втратила близько третини активів зі знищенням Азовсталі та металургійних комбінатів імені Ілліча, відповідно другого та третього за величиною металургійні заводи України; також був пошкоджений і закритий Авдіївський коксохімічний завод. Восени 2022 частково постраждав і найбільший металургійний комбінат «АрселорМіттал Кривий Ріг». Інші заводи спочатку зупиняли, а потім періодично відновлювали виробництво. Крім руйнування, блокування морських торгових портів, через які проходила більшість експорту металу, стало величезною проблемою. Все це призвело до сильного падіння промислових показників.

Мета роботи. Метою даної статті є дослідження сучасного стану економіки України та пошук шляхів її відновлення.

Аналіз основних досягнень і літератури. Загальні питання та проблеми відновлення економік на сучасному етапі з різним ступенем повноти знайшли багатогранне відображення у працях зарубіжних та вітчизняних економістів. Післявоєнне відновлення та відбудова економіки країни, а також особливості підтримки та відновлення економічних секторів розглядалися у працях таких вчених: Ю. Кіндзерського, М. Зверякова, М. Кизима, О. Шапрана, В. Антонюка, В. Гейца, Б. Данилишина, С. Іванова, А. Кудряченко, О. Шарова, В. Гуменюка. здійснюють його аналіз та визначають кроки, які можуть бути корисними й повчальними саме для України з огляду на її специфічні риси і обставини розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Повномасштабне російське вторгнення призвело до падіння ВВП України на 32% у 2022 році, спричинило девальвацію гривні та викликало зниження промислового виробництва та споживчих настроїв українців. З жовтня в Україні посилюється енергетичний терор. Було дев'ять хвиль ракетних атак, які знищили критично важливу інфраструктуру — ключові об'єкти, які виробляють і розподіляють електроенергію, опалення та воду. Це свідомий енергетичний терор: змусити українців страждати в холоді та темряві.

Окрім попередньої окупації найбільшої в Європі Запорізької АЕС, у жовтні 2022 року агресор почав завдавати ударів по об'єктах генерації та розподілу. Через два місяці після початку таких атак, в Україні не залишилося жодної ГЕС і ТЕС, які б не потрапили під обстріл. Принаймні в половині були пошкоджені високовольтні елементи.

В результаті Україна зіткнулася з дефіцитом електроенергії. Національний оператор електропередачі був змушений застосувати обмеження споживання електроенергії в країні. Вся країна живе за графіками відключення електроенергії, які, крім того, не завжди можна дотримуватися в умовах нових ракетних атак.

Після кожного чергового удару ситуація погіршувалася, а після ракетних ударів 23 листопада було коротке, але повне затемнення. Саме перебої з електроенергією погіршили ділові настрої та призвели до переглядів макроекономічних прогнозів. Через збільшення споживання взимку та неможливості швидко отримати все необхідне обладнання для заміни, очікується, що збої триватимуть до принаймні кінця березня 2023 року.

2022 рік міг би стати рекордним для України за обсягом експорту за всю історію незалежності. Ще на початку року, у січні-лютому 2022 року український експорт демонстрував позитивну динаміку зростання порівняно з аналогічним періодом минулого року — приріст експорту становив 34%. Проте вже в березні відбувся різкий обвал постачань за кордон — скорочення становило 50%.

Повільне відновлення експорту почалося з травня, а найкращі результати показали останні місяці завдяки

Рисунок 1 – Експорт України, млн доларів США

розблокуванню українських портів. У липні під тиском міжнародних партнерів Російська Федерація погодилася на 120-денну «зернову ініціативу», яка

завдання на 40% менше попереднього року. Те, що станеться з наступною кампанією теплої погоди, залежатиме від реалізації та розширення Зернової

Рисунок 2 – Імпорт України, млн долл США

відкрила порти Одеси для сільськогосподарського експорту. У листопаді ініціативу було продовжено ще на 120 днів. Крім того, трейдерам і логістам вдалося налагодити канали перевезення по суші.

Загалом з початку 2022/23 року Україна експортувала 20 млн.тонн зернових культур. З них експорт через морські порти (в рамках «Зернової ініціативи») становив 14 мільйонів тонн. Урожай основних культур наразі становить 64 млн тонн (для порівняння, минулий рік був рекордним). Але перспективи наступних врожаїв поки що неясні. Заплановану озиму посівну виконано на 94%, але

ініціативи [2].

Загалом, за 2022 рік, Україна експортувала товарів на суму 44148,8 млн дол США, або 64,9% ніж обсяг за аналогічний період 2021 року (рис. 1) [2].

Експорт за вересень став найкращим результатом з лютого 2020 року. Для порівняння, у серпні 2022 обсяг експорту складав 3 млрд 363 млн доларів.

Імпорт за 2022 рік склав 55273,5 млн дол США 75,9%. ніж обсяг за аналогічний період 2021 року (рис. 2) [2].

Найбільше імпортували до України наступні категорії товарів:

- Мінеральні продукти — 13,1 млрд доларів;
  - продукція хімічної промисловості — 6,3 млрд доларів
  - полімерні матеріали – 3,2 млрд доларів
- До трійки найбільш експортованих з України товарів увійшли [3]:

кукурудза, металургійна продукція, ячмінь та соняшникова олія [3].

Станом на вересень 2022 року Китай займає 4ту позицію у рейтингу імпортерів української продукції. Це відбулося в основному через проблеми з логістикою агрокультур і значні втрати

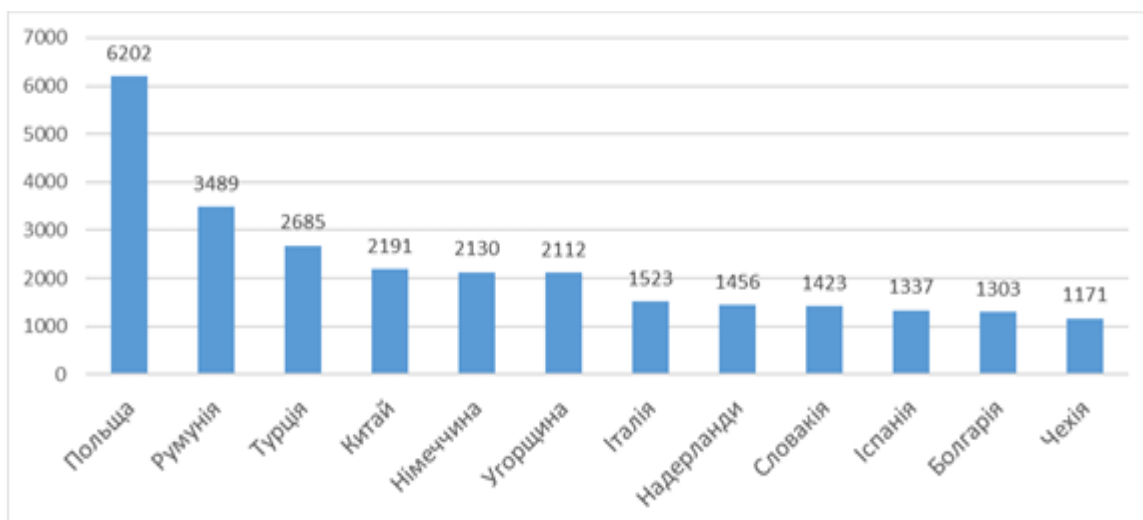

Рисунок 3 - Експорт з України за країнами, млн долл США

Рисунок 4 – Експорт України за регіонами

- продовольчі товари — 16 млрд доларів;
- метали та вироби з них — 5,1 млрд доларів;
- машини, устаткування та транспорт — 3,3 млрд доларів.

Головними чинниками зростання імпорту стали нафтопродукти, яких імпортовано 672 тис. тонн — на 111 тис. тонн більше, і генератори, на які українці витратили \$119 млн — у 2,5 раза більше, ніж у жовтні.

Попри негативний тиск на торговельне сальдо ці показники свідчать про інтенсивне постачання товарів, необхідних для проходження зими в умовах потенційного блекауту [3]

У 2021 році лідером серед країн-торговельних партнерів України був Китай, при цьому 85% нашого експорту до Піднебесної складала залізна руда,

металургійного сектору України.

Натомість в лідери вийшли країни ЄС — Польща та Румунія, на які сумарно припадає близько 23% українського експорту в 2022 році (рис. 3).

За 8 місяців 2022 року частка ЄС вже сягла 62%. Поза межами ЄС найбільше експорту спрямовано до Туреччини, Китаю, та Індії. Загалом частка Азії зменшилась з 32% до 22%, СНД - з 13% до 6%, Африки - з 9% до 5%, Америки - з 4 до 3% (рис. 4).

Цікаво, що ще в 2021 році Росія входила у п'ятірку лідерів за обсягами українського експорту. За 8 місяців 2022 року росія скотилася до 18 місця і до кінця року ще більше втратить позиції, адже наприкінці вересня Уряд України повністю заборонив експорт українських товарів до РФ.

У регіональному розрізі у 2022 ми спостерігаємо скорочення часток всіх інших регіонів світу на користь країн ЄС. У 2021 році ЄС також був найбільшим партнером України, проте його частка становила 41% [4].

У 2021 році чорні метали займали перше місце серед експортних категорій товарів, у 2022 році вони поступилися першістю зерновим культурам. Загалом війна суттєво вплинула на українську металургію [4].

Скорочення експорту продукції металургії за 8 місяців 2022 року склало 54% (в грошовому вимірі).

Інші сектори, які зазнали значних скорочень експорту за 8 місяців 2022 року: хімічна продукція — 51%, машинобудування — 18%, меблі — на 18%, аграрна та харчова продукція — 11%, одяг та взуття — 10%. Частка аграрної та харчової продукції в загальному експорті України збільшилась з майже 36% в 2021 році до 46% (в грошовому вимірі) [5].

При цьому майже 79% експорту агро та харчової продукції припадає саме на зернові та олійні культури. Частка металургійної продукції зменшилась з 24% до 16%, а машинобудування — практично не змінилась. Варто відзначити і позитивні тенденції: наприклад, зростає експорт молочної продукції, продуктів переробки овочів, кондитерських виробів, готових м'ясних виробів, борошна [5].

У низці галузей (виробництві будматеріалів, металургії та металообробці, хімічній промисловості та машинобудуванні) фіксується критичне падіння виробництва. Навіть у деревообробній галузі, яка переважно сконцентрована на заході та півночі країни, лише 35% підприємств працюють майже на повну потужність. Дані підтверджують, що цілі галузі швидко стали заручниками війни, зважаючи на порушення ланцюгів постачання, блокаду морських шляхів експорту та зменшення попиту.

Практично в усіх галузях промисловості переважають підприємства, які скорочували кількість працівників. Але в очікуваннях переважають плани збільшувати кількість працівників у найближчі кілька місяців.

Для відновлення економіки, розвитку підприємництва та експорту, головною проблемою на шляху до відновлення та розвитку є недостатня кількість платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку. Одним зі шляхів подолання цієї проблеми є розвиток експорту. 40% компаній розглядає для себе розвиток експорту як важливий напрямок. При цьому завдяки санкціям проти росії та білорусі, українські виробники можуть отримати нові ніші для експорту власних товарів. Наприклад, великі машинобудівні компанії в Німеччині та інших країнах ЄС можуть переорієнтуватися на постачальників з України. Наразі компанії, які тільки починають виходити на зовнішні ринки, мають цілий арсенал інструментів підтримки — від аналітики зовнішніх ринків, освітніх заходів та консалтингу, інструментів іноземних пошуку партнерів до грантів від держави та донорських організацій.

Щоб досягти збалансованості економіки і рівноваги внутрішнього ринку України, стимулювання прогресивних змін в економіці, створення сприятливих

умов для входження економіки України в систему міжнародного поділу праці, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинно забезпечити захист всіх економічних інтересів України і законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

При переході на зовнішній ринок товарів (робіт, послуг) в якості експортера або імпортера підприємству доцільно провести такі дії:

- встановити мету здійснення експортно-імпортних операцій;
- проаналізувати умови функціонування підприємств, з яким суб'єкти будуть заключати угоди;
- заключити угоди на реалізацію товарів, робіт, послуг;
- оцінити зовнішнє середовище, вибрати ринки збуту або ринки закупівель, знайти шляхи виходу на них;
- визначити ціну товару та умови його постачання

Здійснюючи зовнішньоекономічну політику держава застосовує економічні і адміністративні методи. Для більш ефективного здійснення регулювання в області зовнішньоекономічної діяльності державі необхідно приділяти більше уваги підвищенню ефективності іноземних капіталовкладень в цілому для економіки України, що забезпечить створення сприятливого інвестиційного клімату.

Висновки. Потреби України у відновленні та реконструкції величезні — і зростають з кожним днем конфлікту. Щоб успішно відновити економіку, відновити експортні можливості та витримувати конкуренцію на світових ринках, вистояти в боротьбі за ринки збуту своєї продукції Україні необхідно:

- підвищити ефективність економіки, яка базується на розвитку ринкових відносин;
- всебічно збільшувати експортну спрямованість зовнішньоекономічної діяльності;
- забезпечувати перехід до розрахунків з зарубіжними партнерами у вільноконвертованій валюті;
- удосконалити концепцію розвитку експортно-імпортних операцій.

Для того щоб уникнути негативних обставин в боротьбі за ринки збуту, суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності потрібно постійно слідкувати за змінами, які відбуваються в механізмі зовнішньоторговельного регулювання, знати відмінності національних митних режимів, норми та правила, які вводяться міжнародними угодами. Тобто, сутність державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків міститься у забезпеченні гармонії інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Фінансова підтримка України міжнародним співтовариством була важливою для забезпечення того, щоб українська економіка розвивалась. Основні потреби України у фінансуванні невійськового бюджету, де переважають основні соціальні послуги,

становлять понад 3 мільярди доларів на місяць. Ще більше потрібно для ремонту доріг, мостів, будинків, шкіл, енергетичної інфраструктури та лікарень. І, зокрема, з настанням зими необхідна термінова підтримка енергозабезпечення та утеплення будинків. З початку війни Група Світового банку мобілізувала 13 мільярдів доларів у вигляді екстреного фінансування, включаючи гранти, гарантії та пов'язане паралельне фінансування від США, Великобританії, європейських країн і Японії.

Список літератури

1. Ангел С, Кулик А. Як українська промисловість долає воєнні виклики. URL: <https://zn.ua/ukr/promyshliennost/jak-ukrajinska-promislovist-dolaje-vojenni-vikliki.html> (дата звернення 20.01.2023)
2. Дія бізнес. URL: <https://export.gov.ua/85-statti> (дата звернення 20.01.2023)
3. Експорт з України під час війни: як змінилась структура постачань української продукції за кордон URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/#:~:text=%D0%A3%202021%20%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96%20%D0%84%D0%A1%20%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B6.%D0%B7%204%20%D0%B4%D0%BE%203%25%25>. (дата звернення 20.01.2023)
4. Україна різко наростила імпорт у листопаді, переважно нафтопродуктів і генераторів URL: <https://thepage.ua/ua/news/import-eksport-ukrayini-v-listopadi-2022> (дата звернення 20.01.2023)
5. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208> (дата звернення 25.01.2023)
6. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*, 2019, № 1 (686). С. 75-89.
7. Хасцька О.П. Аналіз динаміки ВВП України та інших країн світу URL: www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/60.pdf (дата звернення 08.02.2023)
8. Лиддел Гарт Б.Х. Стратегія непрямих дій URL: http://militera.lib.ru/science/liddel_hart1/index.html. (дата звернення 08.02.2023)
9. Ерхард Л. Добробут для всіх [Електронний ресурс]. URL: [http://bibliograph.com.ua/erhard\\$1/index.htm](http://bibliograph.com.ua/erhard$1/index.htm). (дата звернення 08.02.2023)
10. Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі : нац. доп. ; [за ред. Е.М. Лібанової]. К. : НАН України, 2015. 363 с. 88
11. Сорока М. По фронту науки – революційно: неповторний стиль Бориса Патона. URL: [https://www.ukrinform.ua/rubric\\$society/2352593\\$po\\$frontu\\$nauki\\$revolucijno\\$nepovtorni\\$jstii\\$borisa\\$patona.html](https://www.ukrinform.ua/rubric$society/2352593$po$frontu$nauki$revolucijno$nepovtorni$jstii$borisa$patona.html). (дата звернення 08.02.2023)

References (transliterated)

1. Anhel Ye, Kulyk A. Yak ukrainska promyslovist dolaie voenni vyklyky. [How Ukrainian industry overcomes military challenges]. URL: <https://zn.ua/ukr/promyshliennost/jak-ukrajinska-promislovist-dolaje-vojenni-vikliki.html> (accessed 20.01.2023)
2. Dii biznes. [Action business]. URL: <https://export.gov.ua/85-statti> (accessed 20.01.2023)
3. Eksport z Ukrainy pid chas veiny: yak zminylas struktura postachan ukrainskoi produktsii za kordon [Exports from Ukraine during the war: how the structure of supplies of Ukrainian products abroad changed]. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/#:~:text=%D0%A3%202021%20%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96%20%D0%84%D0%A1%20%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B6.%D0%B7%204%20%D0%B4%D0%BE%203%25%25>. (accessed 20.01.2023)
4. Ukraina rizko narostyla import u lystopadi, perevazhno naftoproduktiv i heneratoriv [Ukraine sharply increased imports in November, mainly oil products and generators]. URL: <https://thepage.ua/ua/news/import-eksport-ukrayini-v-listopadi-2022> (accessed 20.01.2023)
5. Vidbudova ekonomiky: napriamky, vazheli, instytuty [Reconstruction of the economy: directions, levers, institutions]. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208> (accessed 25.01.2023)
6. Ivanov S.V. (2019) Ekonomichne vidnovlennia i rozvytok krain pislia zbroinykh konflikti ta voien: nevtracheni mozhlyvosti dlia Ukrainy. [Economic recovery and development of countries after armed conflicts and wars: unmissable opportunities for Ukraine.]. *Ekonomika Ukrainy* [Ukraine economy]. 2019, no 1 (686). pp. 75-89.
7. Khaietska O.P. Analiz dynamiky VVP Ukrainy ta inshykh krain svitu [Analysis of GDP dynamics of Ukraine and other countries of the world], URL: www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/60.pdf [in Ukrainian].
8. Liddel Hart B.H. Strategiya Nepriamykh Deistvii [Strategy: The Indirect Approach], URL: http://militera.lib.ru/science/liddel_hart1/index.html [in Russian].
9. Erhard L. Dobrobut dlya vsikh [Wohlstand fur Alle], URL: [http://bibliograph.com.ua/erhard\\$1/index.htm](http://bibliograph.com.ua/erhard$1/index.htm) [in Ukrainian].
10. Libanova E.M., Gorbulin V.P., Pyrozkhov S.I., et al. Polityka Integratsii Ukrain's'koho Suspil'stva v Konteksti Vyklykiv ta Zagroz Podii na Donbasi. Nats. dop. [Policy of Integration of Ukrainian Society in the Context of the Challenges and Threats of Events in Donbass. National report]. E.M. Libanova (Ed.). Kyiv, NAS of Ukraine, 2015 [in Ukrainian].
11. Soroka M. Po frontu nauky – revolutsiino: nepovtorni styl' Borysa Patona [On the front of science – revolutionary: the inimitable style of Boris Paton], URL: [https://www.ukrinform.ua/rubric\\$society/2352593\\$po\\$frontu\\$nauki\\$revolucijno\\$nepovtornij\\$stii\\$borisa\\$patona.html](https://www.ukrinform.ua/rubric$society/2352593$po$frontu$nauki$revolucijno$nepovtornij$stii$borisa$patona.html) [in Ukrainian].

Надійшла (received) 14.03.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Сітак Ірина Леонідівна (Sitak Irina Leonidivna) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту; тел.: (093) 150-25-01; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1146-5730>; e-mail: Irina.Sitak@khp.edu.ua

Ширяєва Наталія Володимирівна (Shyriaieva Natalia Volodymyrivna) - Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», кандидат технічних наук, доцент кафедри менеджменту; тел.: (095) 904-16-13; ORCID: 0000-0002-0837-7238; e-mail: natalia.shyriaieva@khp.edu.ua

Чайкова Олена Ігорівна (Chaikova Olena Igorivna) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту; тел.: (050) 303-27-28; ORCID: 0000-0002-3696-0623; e-mail: Olena.Chaikova@khp.edu.ua